Marstal Søfartsmuseum
1993

Marstal Søfartsmuseum
1993

Forside:
Museets bygning i Havnegade.

Bagside:
Tremastet skonnert "Hamlet" på slip i hjemhavnen august 1916.

Redaktion & Layout:
Erik Kromann
Henning Terkelsen

Sats:
Henning Terkelsen

Udgivet af:
Marstal Søfartsmuseum
Prinsensgade 1.
5960 Marstal
tlf./fax 62 53 23 31.

Tryk:
Ærø Ugeavis

Indhold:

2. Årets gang af E. B. Kromann

8. Indretning af ny afdeling i Prinsensgade1.

9. Museum på historisk grund af Kristian K. Henriksen

12. Et skibs historie af E. B. Kromann

16. Fremtiden er begyndt af Henning Terkelsen

17. St. Petersborg af E. B. Kromann

19. - Udvandrere fra Ærø til Amerika 1868 1914 af Peter Henningsen

23, Registering af Skipperskeer af Kaj Johansen

24. Bognyt og salg fra kiosken

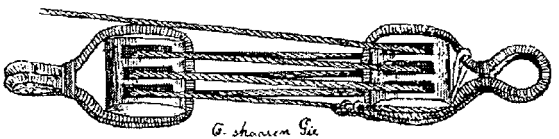

ÅRETS GANG

1993 blev et begivenhedsrigt år for Marstal Søfartsmuseum. Det blev året, hvor vi overtog genboejendommen Prinsegade 1, der tilhørte arvingerne efter Anne Jenses, enke efter købmand Jens Hansen, der som bekendt var medstifter af museet og formand for bestyrelsen i 49 år. En længe imødeset udvidelse specielt til arbejdslokaler og ikke mindst magasiner og et stort brandsikkert rum kunne hermed imødekommes.
I forbindelse med erhvervelsen og den påbegyndte ombygning har museet fået mange penge fra private og fonde samt EF, hvorimod kommune, amt og stat har været særdeles påholdende. I det hele taget har det været småt med det offentliges bevågenhed, så det er virkelig rart at andre kilder har været gavmilde.

Registrering.

Registreringen er fortsat på det i årets løb for egne midler kraftigt udbyggede EDB-anlæg. Museet har i kraft af Henning Terkelsens store indsats såvel på arbejde og ikke mindst i fritiden været med til det meget tidskrævende frontarbejde inden for den maritime registrerings programmering i daglig kontakt med udviklingsprogrammør Jørgen Feder. Til gengæld er museet med til at afsætte tydelige fingeraftryk på det endelige resultat, idet der faktisk ikke har været sparrinspartnere at udveksle erfaringer med. Man kunne nok mene, at dette ressourcekrævende pionerarbejde, der bliver til gavn for alle museer med maritime afdelinger, burde have været honoreret fra Statens Museumsnævn, hvor der også var ansøgt om midler til frikøb af Henning Terkelsen via Søfartspuljen (samling af danske maritime museer) - men resultatsløst.

Forskning/erhvervelse.

I forbindelse med udgivelse af bog om lodseri og farvandsbeskrivelse for farvandet her er der forsket grundigt i dette emne. Ligeledes er der dykket ned i historien om det maritime Ommel i forbindelse med udgivelse af hæfte om denne lokalitet.

Museet har i årets løb modtaget mange effekter, heriblandt usædvanligt mange skibsportrætter, bl.a. tre H.A. Hansen-portrætter - et maleri af motorgalease "Kathe", en farvelagt tegning af galease og kultegning af fiskerfartøj "Karoline" - et italienermaleri af m.s. "Egholm", akvarel af jagten "Johanne" og et Jensen/Sunderland-stykke af tremastet bramsejlsskonnert "Marthing", tre Stoltenbergtegninger af henholdsvis topsejlsskonnert "Mathilde", tremastskonnert "Mars" og bugserbåden "Garm" og endelig to Albe Rise-stykker - tremastskonnert "Activ" og tremastet topsejlsskonnert "Frida".
Desuden erhvervede museet to meget fine Roberto-portrætter af tremastet bramsejls-skonnert "Valkyrien" i to uvejrssituationer, en meget usædvanlig konstellation. De to stykker blev købt for 18.000 kr. som blev skænket af Tuborgfondet. Et andet skibs-billede, som det også var af stor vigtighed for museet at erhverve, var et Chappelbillede af Havrebarken "Johan", pengene hertil skaffedes til veje fra privat hold.

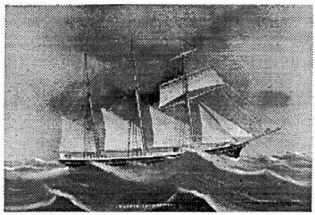

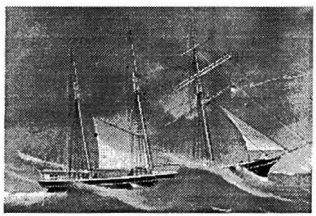

De to nævnte skibsportrætter af "Valkyrien"

Malerier kom også til samlingerne i årets løb. To Carl Rasmussen-værker, heraf et parti fra Ommelshoved erhvervet på Bruun Rasmussen for midler fra Statens Museumsnævn (9000 kr.), samt endnu et smukt kystparti skænket af lokal giver, Nelli Mogensen, Reberbanen. Museet råder hermed over 40 Carl Rasmussen-malerier, samt skitser, paletter og andet tilhørt kunstmaleren. Det er da også helt naturligt at museet her står for indsamling af denne lokale maler. Svendborg Museum er i de senere år ligeledes begyndt at samle på Rasmussen, men her drejer det sig om Svendborgsundstykker, hvilket må siges at være relevant nok. Forøvrigt havde man Rasmussen-udstilling i Svendborg over sommeren, hvortil vi havde udlånt en halv snes stykker

En smuk akvarel udført af den kvindelige marinemaler Marie Henriques i 1918 af barkentinen "H.C. Christensen" oplagt ved rederiets værft samt tremastskonnert "Hamlet" på slip i Jens Lunds streg er også kommet til samlingerne i årets løb Sidstnævnte er gengivet på bagsiden.

Maleri af Lille Skippergade af marinemaler Albert Kromann fandt ligeledes vej til museets vægge, idet stykket er udstationeret her med henblik på senere overtagelse (arv)

Efter afdøde overlærer ved Marstal skole frk. Alma Mogensen og søsteren Anna Mogensen, Nyborg arvede museet et meget formelnt stuemøblement. Et andet interessant stykke møbel, "Kinafarerens Skibschatol", blev ligeledes ført i gavebogen blandt årets 148 givernumre, hvoraf hovedparten dækker over adskillige effekter.

Modelskibsflåden blev også udvidet med flere enheder, heriblandt de tre skoleskibe "Viking", "København"(meget stor sejlende model) og "Danmark" samt en lille smuk model af barkentinen "H.C. Christensen" og de to motorskibe "Sine Boye" og "Jenstar", de to sidste leveret fra Fritz Jørgensens modelkælder.

Fotos og små mere ydmyge enkeltsager, der på deres vis er lige så værdifulde for museet som de monumentale ting, hører også med i det brogede billede af årets store gavestrøm Værdifulde er også de fotos, som vore frivillige folk i fotorummet har fremkaldt og er i færd med at fremkalde fra en stor samling glasplader, som er udlånt til museet En af de mange perler herfra er gengivet herunder, et sommerstykke fra Dampskibsbroen.

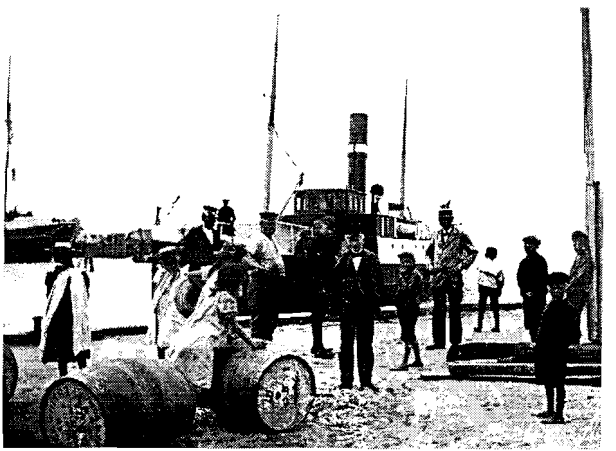

En erhvervelse sidst på året til museet skal nævnes.
Museet har gennem flere år været på udkig efter et relevant sejlende fartøj. Fantasien har været rundt skonnerter, Carolinere m.m., men de må vente en stund endnu op til en indtil videre ukendt beundrer af museet testamenterer sin formue til formålet.
Mere overskueligt og realistisk her og nu er decemberkøbet af den 22 fods drivkvase en såkaldt Vojebåd M 172 ved navn "Annekaroline".

Den har i nyere tid tilhørt Lars Peter Rasmussen, Batterierne, der overtog den efter faderen, der lod den bygge i Fjellebroen 1901. Vojebådene er kendte islæt i havnebilledet - især i Jollehavnen, ud for Batterierne og i funktion på Bredningen, når de lå og drev med voddet. På disse breddegrader var langt den største koncentration hjemmehørende i Marstalområdet inklusive Ommel og Kragnæs.

Bygningerne.

Som nævnt overtog museet genbohuset, hvis historie K. K. Henriksen opridser andetsteds i årshæftet. Vore medlemmer og andre godtfolk har vist museet stor velvilje ved at indbetale ekstra i denne anledning, det af Marstal Kommune administrerede Skibsbygmester I.O. Christensens Legat viste sig også fra den rundhåndede side og Marstal Rotary skænkede 10.000 kr. til formålet. Endnu mangler der imidlertid en pæn skilling til at købssummen er hentet hjem, gode kræfter arbejder imidlertid på sagen, og kassen er fortsat åben for bidrag til formålet.
Ombygningen af den "nye" dobbeltejendom har krævet og kræver de store ressourcer. Især den ældste vestre bygning trængte til en gennemgribende renovering. Arkitektfirmaet Havsteen-Mikkelsen står for projektet, og skibstømrer Bjarne Møller er ansat til opsyn med byggeriet og til at stå for udførelsen af de mange arbejdsopgaver, som ikke udføres af håndværkerfirmaer. Alt i alt må vi sige at

opgaverne er i gode hænder. Her har også været frivillige i gang. Hans Jørgen Vognsen er således tilknyttet restaureringen på frivillig basis. Ombygningen er en stor opgave for museet at kaste sig ud i, mange penge skulle skaffes. Kort efter købet kunne projektet imidlertid glædeligvis startes op på grundlag af meddelelse fra Den A. P. Møllerske Støttefond om bevilling på 600.000 kr. til ombygningen. Direktør Knud Hornby fra Fonden har således været på besigtigelse på museet i forbindelse med bevillingen. Augustinus Fonden viste sig også fra den gavmilde side med 100.000 kr., medens Skibsbygmester I.O. Christensens Legat ydede 35.000 kr. og Fonden til Søfarendes Vel 25.000, desuden har Hafnia, Hempel, Marstal Reparationsværft og Marstal Fjernvarme ydet tilskud til ombygningen. EF-midler er naturligvis også blevet ansøgt, herfra fik vi via en kvik og ukompliceret arbejdsgang hurtigt svar på at vi kunne påregne et tilskud på op til 474.000 kr. Også andre bidragsydere har spenderet, således at hele ombygningen sandsynligvis kan fortsætte i én ubrudt arbejdsgang. Dette afhænger af tilvejeskaffelse af de sidste penge til projektet ligesom hastigheden af omrigningen af de bestående kontor- og magasinlokaler i Prinsegade 2 til udstillingsformål afhænger af pengetilstrømningen fra venligtsindede kilder.

Fra Amtssparekassen, Marstal afdeling, har vi modtaget kontormøblement til den ny afdeling, hvilket udgør en hel net sum omregnet i penge, hvis vi skulle ud at købe.

Selvom det er nyerhvervelsen, der har krævet den største indsats, er der også sket et og andet på de øvrige bygninger, eksempelvis påbegyndtes omkalfatringen af 1. salen i bygning II til stuemiljøer, hvor en harmonikastue er fiks og færdig.

Formidling og arrangementer.

Besøgstallet fik atter et skub i gunstig retning 25.451 mennesker har aflagt besøg på museet, hvilket afspejles i entréindtægten. (I parantes bemærkes, at det kun er de mennesker, der har indklareret på museet, der er talt med - dette nævnes, idet vi af og til observerer at andre museer tæller besøg fra særudstillinger "uden for huset" o.l. arrangementer med). Søfartens minister Jan Trøjborg og Folketingets Erhversudvalg har været på rundvisning på museet, og vi håber de har suget til sig af indtrykkene.

Undertegnede har været ude med film/foredrag bl.a. på "Ærø Folkehøjskole" og med foredrag på Strynø og Ærøskøbing skole. Desuden har jeg haft fornøjelsen af båltalen såvel i Kleven som ved Halen til St. Hans.

Henning Terkelsen har været inddraget i multimedia-uge på "Ærø Strand" og har været på Marstal Skole for at demonstrere multimediaprogrammer for lærerstaben.

Bestyrelsesformand Leif Rosendahl har holdt foredrag for Marstal Rotary.

Museet har vist flaget i aviser, søfartstidsskrifter og TV, ligesom radiolytterne har kunnet glæde sig over museets eksistens bl.a. i P1-udsendelse med rundgang i museets udstillingslokaler, hvilket forøvrigt gav temmelig meget respons.

I starten af året arrangerede Aage Hempel International og Seacom en orientering på museet for øens shippingfolk om Navtex og andet af den nære fremtids krav til yderligere isenkram på broen og i bestiklogaret. I samme anledning skænkede firmaerne museet et beløb på 10.000 kr. heraf en del indkommet ved salg af den første Navtex til lokal coaster. I sommers modtog vi 4000 kr. yderligere fra samme givere i forbindelse med salg af apparater til øens skibe.

Skipperstue med giner bl.a. én udrustet med harmonika og harmonikaudstilling bestående af stor samling udlånt fra John Godtfredsen og Troels Mark Petersen indviedes med manér 1. maj. John Godtfredsens Trio og Troels & Herman underholdt den store skare, der var forsamlet i museumsgården i det smukke forårsvejr. Borgmester Ole Pihl forestod selve indvielsen af lokalerne.

Festlighederne afsluttede med at en redningsflåde blev udløst, således at en trætrappe blev løftet højt til vejrs - dog ubemandet. Episoden afstedkom svær panderynken hos inspektøren, ujævnheder, der dog siden er blevet glattet nogenlunde ud igen i lighed med skaden. Det er trods alt den slags ting, der hæver festen og foretagenet over middel(mådigheden) og er med til at gøre

dagen uforglemmelig (dette skal dog ikke tolkes som opfordring til andre gode idéer af lignende art). - Jo vist blæser det!

14 dage senere lagde museet ryg til endnu et gårdarrangement i højt vejr. Her var det overtagelsen af de to coastermodeller udført af Fritz Jørgensen "Jenstar" og "Sine Boye", der blev fejret. Her var bl.a. tre fhv. skippere, der havde ført sidstnævnte, ligesom der var folk fra rederiet. I samme anledning modtog museet pengegaver fra Rederiforeningen af 1895 samt rederiet E.B. Kromann til modellen af "Sine Boye". Skibet omtales andetsteds i bladet.

Senere på sommeren fik vi besøg af veteran-damperen "Skjelskør", og en indbudt skare med tilknytning til museet havde fornøjelsen af en aftentur på Bredningen med medbragt mad båret frem gennem vandet af de lydløse dampheste, en oplevelse, hvor man fornemmede fordums tiders ro. Næste dagen var der åbent skib, således at andre kunne få lov til at besøge det velholdte skib og det interessante maskinrum.

Tre særudstillinger kunne vi byde på. Den første var en maleriudstilling med en snes motiver af den amerikanske marinemaler Robert McIntosh. I forlængelse af udstillingen fik vi overdraget et af malerierne forestillende skoleskibet "Danmark", der også har relation til den følgende udstilling. Denne omhandlede besættelsestiden og var opsat i anledning af 50-årsdagen for det danske samfunds sigen fra overfor det totalitære tyske styre - en modstandskamp, som søfolkene allerede havde deltaget i længe, og som kostede mange menneskeliv i de 5 år det stod på. Alene her fra vores lille samfund omkom 84 søfolk og to frihedskæmpere blev henrettet. Til denne udstilling havde TIC, København udlånt program om Danmarks frihedskamp og selve videopladen var udlånt af Nationalmuseet, medens det tekniske grej var udlånt af Pioneer og Øyvind Brandt, Svendborg. Når vi alligevel havde grejet rigget an, prøvekørte vi et multimedie-program om sejlskibstyper udviklet af Henning Terkelsen. På tampen af året viste Solveig Luntang-Jensen sin kunnen inden for papirklip i form af tilrigning af to juletræer, ét med kopier af julepynt fra forrige århundrede og ét med moderne julepynt efter eget design. Samtidig med præsentationen af denne udstilling blev bogen "Lodser i arbejde ved Marstal" udgivet.

Også ved denne lejlighed var en talstærk *forsamling mødt op her iblandt flere lodser,* og Inger Martin og Morten Hansen underholdt med sang og spil.

Udstillinger uden for huset har vi også deltaget i. Via udlånte effekter har vi, ud over den nævnte Rasmussen-udstilling, vist flaget på messer i Dysseldorf, Hamborg, Århus og Fredericia, udstilling i Ommel, Marstal Navigationsskole og diverse fynske kystbyer i forbindelse med Træskibs-sejladsen Fyn Rundt. Over sommeren vistes søfartsudstillingen - som vi har i makkerskab med museerne i Fåborg, Rudkøbing og Troense - på Det Centrale Flådemuseum i St. Petersborg - herom senere.

International Cap Horn Kongres foregik i Nyborg. Vort museum havde den glæde at levere bogen "Skibet" (der er på dansk, engelsk og tysk) til de deltagende Cap Hornere. I samme anledning var undertegnede med hustru inviteret til højtidelighed i Nyborg kirke og på Nyborg Slot, hvilket var en interessant oplevelse.

Udflugten i samdrægtighed med Skipperforeningen, Marineforeningen og Sejlklubben var for 1993's vedkommende meget passende henlagt på bølgen den blå i friskt *vejr men dog indenskærs.* Vi havde lånt færgen "Øen" af Søby-Mommark selskabet til en tur Tåsinge Rundt. Der var høj stemning på turen, der gik op gennem Mørkedybet med de faste folk på broen. De havde i lighed med folk fra Marineforeningen, der havde travlt i kabyssen,

stillet sig til rådighed for arrangementet. Efter at have anduvet færgebroen i Troense indtog vi middagen om bord og var derefter på besøg på Søfartssamlingerne oppe i land.

Stryn stod dernæst på programmet, færgen har som bekendt sejlet på Rudkøbing-Strynø-Marstal i mange år som "Egeskov". Ved ankomsten blev vi modtaget af en delegation af øboerne, der stod klar med flag og bittere på broklappen. Først var vi oppe og besigtige det nye Smakkecenter, hvorpå vi drog til kros for aftenskafning. Efter spisningen stævnede vi hjemad efter en vellykket heldagstur.

Udgivelser

I slutningen af 1992 udkom bogen om "Havrebarkerne", rederiet J. Lauritzen tilsendte primo januar 8.000 kr. som hjælp til denne udgivelse.

Bogen "Skibet" fik vi ud med støtte fra Augustinus Fonden på 25.000 kr. Den har vist sig have et marked i udlandet, idet den omhandler diverse skibstyper på flere sprog.

"Ommel Havn - dengang og nu" af Dion Abrahamsen blev udgivet på 100-årsdagen, d. 23. august, for køb af grundstykke til havnen. Kleven har alle dage ydet god beskyttelse for fartøjer og har derfor været meget benyttet for oplægning, egentlig havn anlagdes 1850. Hæftet beskæftiger sig med denne udvikling set fra alle bover.

"Lodser i arbejde ved Marstal" på 72 sider af museets formand Leif L. Rosendahl, udsendtes som nævnt op til julehandelen. Bogen behandler lodseriets og farvandsafmærkningen generelt med fokus på det lokale naturligvis. Desuden har de nære farvande og sejlanvisninger for samme fået plads i den grundige behandling, der er blevet emnet til del. Rækken af lodser er nævnt, ligesom lodsfartøjerne får deres beskrivelse.

Bogen om Carolinerne og bog om fartøjer i Det sydfynske område, som mange havde ventet udkommet op til jul, får vente endnu en tand. Der er flere impliceret i begge publikationer, og sidste led bestemmer som bekendt farten i sådanne sammenhænge.

Økonomien

Årets resultat viser overskud trods de i indledningen nævnte forhold. Overskuddet bliver der imidlertid mere end brug for, når de igangværende projekter skal færdiggøres i samme arbejdsgang, hvilket der er mest sund fornuft i.

Når resultatet bliver så pænt, skyldes det naturligvis den velvillighed, som vi har mødt, når vi har søgt om assistance, en velvillighed, som vi bliver nødt til at trække på endnu en ombæring, hvis vi ikke skal ud på lånemarkedet med påfølgende belastning af dagligdriften. Udgifterne har været holdt nede bl.a. takket være de mange frivillige, som giver en hånd med. Det lønnede personale har så absolut heller ikke taget det så snært med en ekstra time eller to i ny og næ. Den daglige drift har sin del af æren for resultatet, entréindtægten steg til 383.000 kr. (345.000 i 1992) med de samme billetpriser, kiosksalget har også ydet sit bidrag og medlemsbidraget har endnu en gang fået en tand opad 68.000 mod 58.500 sidst, og medlemstallet nåede lige at passere de 800. I denne forbindelse vil jeg benytte anledningen til at minde om vigtigheden af **KONTINGENTET,** der som før påpeget er med til at udløse museets statstilskud i lighed med gaver fra private, fonde etc. Det er derfor glædeligt med den store medlemsopbakning. Kontingentet vil for øvrigt være det samme for 1994, nemlig 50 kr., der giver adgang til museet i åbningstiderne (for far, mor og børn til og med 16 år) - årskontingentet er dog kun på 35 kr. for pensionister og studerende. Det er altså billigt at gå på museet, idet normalpriser er 20,- for voksne, 15 for pensionister og studerende og 5 kr. for børn. Ud over gratis adgang giver medlemsskabet nedslag i prisen på bøger og reproduktioner ved køb i museets kiosk, så der er mange gode grunde til at være medlem for alle parter. Betalingen kan forøvrigt foregå direkte på museet. Pointeres skal det naturligvis også at de nævnte beløb er **MINIMUMS**satser, mange indbetaler et større beløb, hvorfor vi ikke har skrevet noget tal på girokortet.

Med stor tak til alle, der på en eller anden måde har ydet bidrag til museet i det forgangne år og håb om fortsat fair vind for 1994.

Erik B. Kromann
Museumsinspektør

Indretning af ny afdeling
Prinsensgade 1

Da købet var i orden blev der straks arbejdet med hvordan indretningen af det nye hus skulle tage sig ud.
Det blev besluttet at bygningen skulle rumme kontor, magasin, egnsarkiv og ikke mindst en brandsikker boks til opbevaring af de mange arkivalier som i årenes løb er samlet sammen.
Skitser blev fremstillet og der blev diskuteret om hvad der i det daglige ville være mest hensigtsmæssigt.

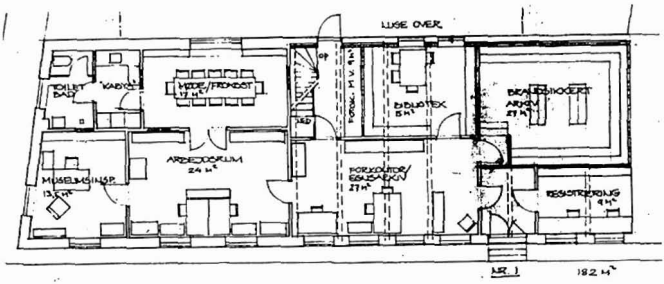

Skitse af stueplan Prinsensgade 1.

Indretningen af Stueplan:

Entre, rum til indkommende genstande, brandsikkert rum til arkivalier, egnsarkiv, læsestue og bibliotek, kopirum og opgang loft, kontor, frokoststue, kontor Museumsleder, WC og kabys.

Indretning første sal:

Magasin til genstande, fotorum, lagerrum bøger mv. Foruden vil der være et kombineret arbejds og gæsterum indrettet med et par køjer.

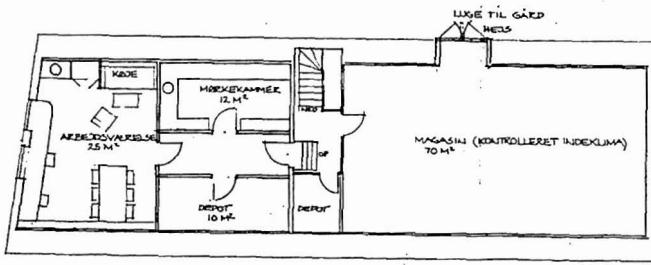

Loftplan Prinsensgade 1

Museum på historisk grund.

af Kristian K. Henriksen

Allerede da museet for 60 år siden flyttede ind i eget hus, (Prinsensgade 3/bygning III) var man på historisk grund.

Med historisk grund menes i denne forbindelse det brandhærgede område fra 1815. Huset var imidlertid et hus af nyere dato, der havde afløst det i 1816 efter branden genopførte hus på 5 + 2 fag. Det nedbrændte hus, der i 1796 angaves at være på 9 fag, havde aner ganske langt tilbage i tiden. Jorden på Prinsensgades nordre side mellem Tværgade og Havnegade hørte til et af de kåd, der blev nedlagt i løbet af 1700-tallet, hvorved de oprindelige 27 gamle kåd reduceredes til 25. Det andet nedlagte kåd er omtalt i Ærøboen 4/1978 side 26. Sidst i 1600-tallet og først i 1700-tallet var indehaveren af førstnævnte kåd Jens Hansen. På hans jord byggede sønnen Hans Jensen i 1710 et nyt hus, der må være det nuværende matr. nr. 317 og 318. Kåddet med kådhus overgik i 1720'erne til en anden søn Boye Jensen, der døde omkring 1750. Efter ham fik Hans Jensens søn Hans Hansen Jensen kådhuset, men ikke kåddet. Desuden købte han på auktion i 1754 faderens hus, hvor denne dog fortsat skulle bo. Hans Jensen døde i 1765. Da Hans Hansen Jensen således ejede to huse, kan det ikke med sikkerhed siges, om det var huset fra 1710 eller kådhuset, der blev solgt til Rasmus Albertsen omkring 1764. Da salget skete nogenlunde samtidigt med den gamle Hans Jensens død , kunne man tro, at det var huset fra 1710, som det her drejede sig om. Kådhuset var beboet af toldkontrollør Alant i hvert fald fra 1759 og formentlig til hans død i 1764. Han fik tillagt 4 alen have fra grundene i Strandstræde, og det kunne netop være det stykke, som matr. nr. 319 går længere mod nord end naboerne matr. nr. 317 og 318. Det er derfor ikke helt urimeligt at antage, at det gamle kådhus lå, hvor nu museets første hus ligger. Hans Hansen Jensen beholdt huset til sin død i 1796, hvorefter hans søn Niels Hansen overtog det, og det var ham, der var ejer, da huset brændte. Familien opholdt sig da i Rudkøbing, hvor Niels Hansen døde året efter. Enken beholdt det genopbyggede hus, indtil hun i 1832 overlod det til sønnen Hans Nielsen Hansen, der døde allerede to år senere. Hans enke ægtede i 1836 Albert Hermansen Rasmussen, der blev ejer af huset i 54 år fra 1836 til 1890. Den følgende ejer blev hans svigersøn Albert Eriksen Boye, der i 1923 videresolgte det til sin søn Albert Claudius Boye, der var den sidste ejer før museet i 1933 købte huset.

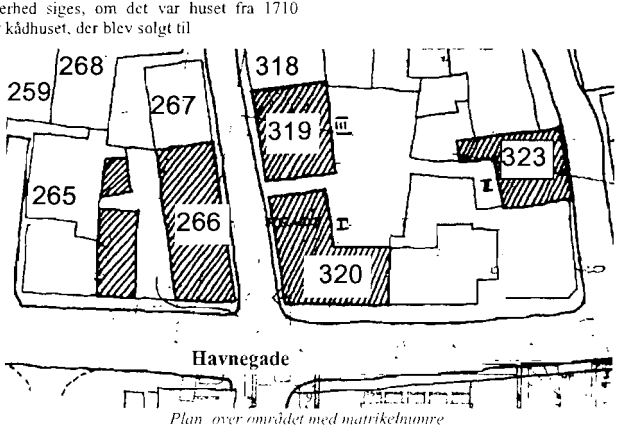

Plan over området med matrikelnumre

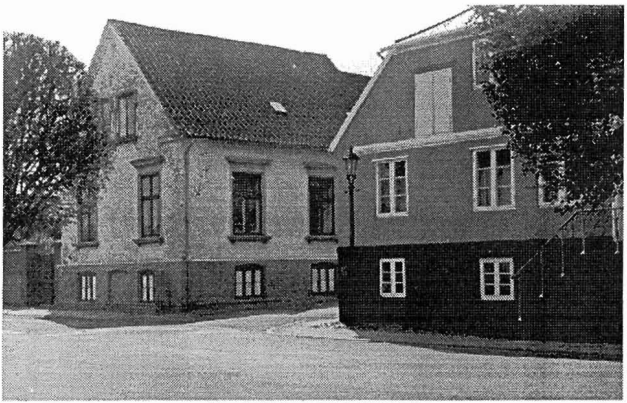

-Hjørnet af Prinsensgade og Havnegade

Sammen med denne ejendom hørte indtil 1855 det ubebyggede grundstykke, nuværende matr. nr. 320a, der i nævnte år blev solgt til og bebygget af Hans Christensen. Museets hjørneejendom Prinsensgade/Havnegade har således ingen historie, hvad branden angår.

Så meget mere tilknytning til branden har imidlertid museets nyeste hus, Prinsensgade 1, idet jeg ser bort fra husets østligste del, der først er tilkommet i 1885. Den vestlige del, der i 1871 blev frasolgt matr. nr. 267, udgør sammen med dette netop det hus, der i 1818 blev rejst på ruinerne af huset, hvor branden opstod i 1815. Man har da også under de foretagne byggearbejder efter overtagelsen fundet spor efter branden.

Til hvert af kåddene hørte et kådhus. Såfremt en ny fæster allerede besad et inderstehus, der var bedre end kådhuset, var der dog mulighed for at foretage en ombytning, selvom det nye kådhus ikke kom til at ligge på kåddets grund. Udover de 25 gamle kåd på flækkens grund havde Marstallerne 20 kåd i Ommel og 10 kåd i Kragnæs. Hertil kom i 1718 30 kåd på den nedlagte Pilegårds jord. Efter udskiftningen omkring 1772 reduceredes kåddene i Ommel med 5 og i Kragnæs med 3, således at det samlede antal fremover blev 77. Til disse kåd hørte også et kådhus i Marstal.

Albert Hermansen har antagelig haft Pilegårdskåd nr. 50 allerede fra 1718. Da kåddene første gang optræder i regnskaberne i 1729, besad han i hvert fald dette kåd. Selvom egentligt bevis ikke foreligger, er der ingen grund til at tro, at huset i Prinsensgade ikke har været kådhus til kåd 50 i hele perioden. Huset, eller rettere grunden, kan vi med sikkerhed identificere fra 1743. Da overlod Albert Hermansen et stykke af grunden til svigersønnen Herman Hermansen Dreymann, nemlig den del af nuværende matr. nr. 259, hvis grænse mod syd svarede til nabogrunden øst herfor, det nuværende matr. nr. 265. Dette sidstnævnte grundstykke var formentlig allerede omkring 1740 overdraget til en anden svigersøn, Albert Hermansen Dreymann. Vort hus Prinsensgade 1 (+3) omfattede altså oprindelig matr. nr. 265, 266 og 267 samt en del af matr. nr. 259. Den stadig eksisterende blindgade syd for dette areal kaldtes endnu sidst i 1800-tallet for Skolegade, hvor af der altså var flere i lighed med eksistensen af adskillige Færgestræder.

Da Albert Hermansen døde i 1747, efterfulgtes han af enkens nye mand, Jens Olsen. Denne efterlod sig fra sit andet ægteskab en enke, Karen Rasmusdatter, der beholdt hus og kåd fra 1795 til sin død i 1804. Som det er nævnt i

"Den store bybrand", blev hendes eneste arving, datterdatteren Anna Cathrine Andersdatter, den nye indehaver af både kåd og kådhus. Ved hendes ægteskab i 1809 med Albert Hermansen Boye blev han indehaver til sin død i 1832. Herefter overgik kåddet på andre hænder, men enken beholdt huset til det i 1869 blev overtaget af sønnen Anders Hansen Boye.
Det var da på 9 + 2 fag, således som det også var efter genopbygningen. Han beholdt den vestre del på 2 + 2 fag, da han i 1871 frasolgte de 7 østre fag til Niels Petersen. Sammen med nybygningen fra 1885 udgør disse 7 fag museets seneste udvidelse.

Efter Niels Petersens død i 1902 overgik huset til 3 sønner efter hinanden. Olaf Hartvig Petersen ejede det fra 1903 til sin død i 1907, derefter fik hans bror Hans Marius Petersen huset. I 1915 solgte han det til en tredie bror Valdemar Petersen, der i 1931 videresolgte det til Lauritz Fabricius Madsen. Denne beholdt det kun til 1933, hvor det overgik til et konsortium på 8 personer. Allerede året efter blev huset købt af Jens Olsen Marius Hansen, og det blev fra Jens Hansens arvinger, at museet overtog huset i 1993.

Prinsensgade 1 anno 1902

Ordforklaring:

"Inderste" *Et inderstehus beboedes af en inderste (eller indsider), der ikke var fæster af et kåd (bol), men som sad inde hos en af disse, således at forstå, at han havde overtaget et stykke af kåddets (bolets) grund til at bygge hus på. Eller han havde overtaget et eksisterende hus eller del af et sådant, som i forvejen hørte til et kåd (bol).*
Skatten af jorden betalte han direkte gennem grundlejen til indehaveren af kåddet (bolet). Grundlejen udgjorde en forholdsmæssig del af kåddets (bolets) afgifter. Indersterne betalte tillige en afgift direkte til myndighederne i form af forbedelsespenge.

"Fæste" *er et brugerforhold over en fast ejendom. Det kan fremtræde enten som arvefæste eller som livsfæste.*

"Kåd" *mindre jordstykke, småbrug.*

M/S "SINE BOYE" OXFQ

af Erik Boye Kromann

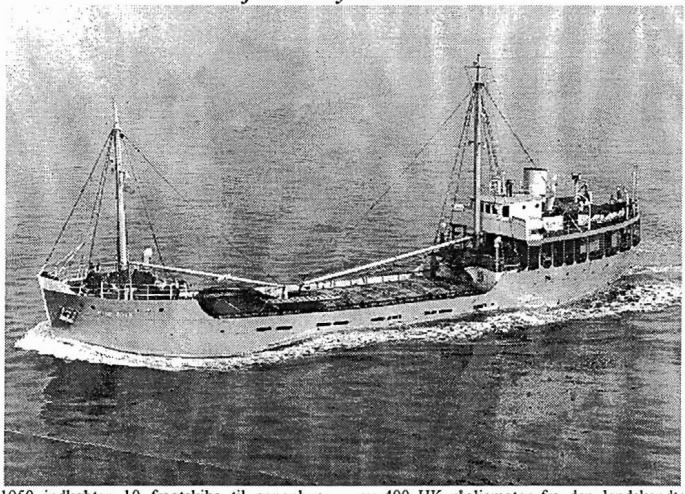

1950 indkøbtes 10 fragtskibe til genopbygningen af den marstalske flåde. En del af disse var dampskibe, heriblandt 2 søsterskibe, bygget i Lødøse i Sverige i henholdsvis 1924 og -25 som "Nautic" og "Malva", der ændredes til "Andreas Boye" og "Sine Boye" efter overtagelsen. En del rederier begyndte på en ny skibsnavneskik efter overgangen til damp og motor, bl.a. rederiet E. B. Kromann, der som bekendt bruger efternavnet "Boye". "Andreas Boye" var i fart som dampskib et halvt års tid i Østersøfart før den gik til H. C. Christensens værft i Marstal for ombygning til motor. "Sine Boye" blev derimod straks bugseret til hjemstedet for ombygning. Skibet, der lå i Göteborg, bugseredes først af Svitzers "Bien", dér ikke havde bunkret tilstrækkeligt til en rejse med hård modvind, hvorfor samme selskabs "Svava" måtte tage over under Djursland.

Den 29. april 1951 er M /S "Sine Boye" klar til at gå i fart. I forbindelse med afleveringen skrev "Ærø Venstreblad" bl.a.: "Skibet måler nu 238 NRT, 495 BRT og laster 700 tons. Dampmaskinen er forvundet til fordel for en ny 400 HK råoliemotor fra den landskendte Vølund Motorfabrik. Det er en 5 cyl. robust motor, som ved prøveturen viste sig at fungere aldeles tilfredsstillende. Der opnåedes en fart af 10 mil.

Ombygningen har bl.a. omfattet en hævning af broen agter på 5 fod, og en forlængelse af storlugen, så lempearbejde kan undgås i det store dejlige lastrum. Mesanmasten er flyttet, og dampspillene er erstattet med det sidste nye: hydraulisk virkende spil fra firmaet P. Rasmussen & Co. Esbjerg. Skibet har naturligvis også radiotelefonianlæg, leveret af firmaet M. P. Petersen, København, som efterhånden har forsynet en masse danske skibe med dette i dag uundværlige forbindelsesmiddel.

Til officerer og mandskab er indrettet nydelige kahytter og kamre, der opfylder skibstilsynets sidste nye krav.

"Sine Boye" har en besætning på 11 mand. Føreren er kptn. Klaus Hansen, der hidtil har ført rederiets M/S "Patria", og førstemester er Karl Strate."

Skibets dw er 715 t altså det samme som en 299'er ringkøbingtype!
Skibet starter op med 9 kullaster ud fra Stettin til nærliggende pladser. Herefter går en ladning træ fra Finland til Reykjavik og Keflavik. Mindre traditionel var de kommende rejser Skibet var chartret for 6 kulrejser ud fra Ny Ålesund, Spitsbergen til forskellige Nordnorske pladser. På de første af disse rejser var besætningen suppleret med en norsk kendtmandt. Klaus Hansen beretter, at fra syd for Bjørneøen og op til et stykke syd for Ny Ålesund lå der hver gang tåge. På grund af isskosser måtte man derfor også konstant have en mand på bakken som ekstra udkig. "Sine Boye" passerede således Bjørneøen 12 gange uden at folkene fik den at se gennem tågen.
Herefter har skibet forskellige rejser i nordeuropæisk fart ind til 21. november, hvor "Sine Boye" og søsteren "Andreas Boye" er sluttet for hver en rejse til Egedesminde - Italien med saltfisk "Andreas Boye", der havde aflost søsteren ved værfter i Marstal for ombygning, var i august gået i fart hovedsagelig på Island. Føreren var den senere havnefoged og lods i Marstal, Rasmus Stærke-Pedersen

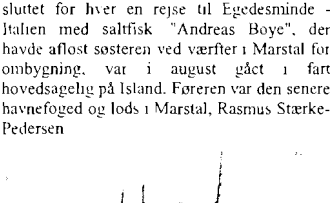

S/S "Malva" bugseres ind til Marstal for ombygning af Svitzers "Svava"

November og december måned er ikke just de bedste måneder at rumstere rundt i på Grønland, og der var heller ikke andre skibe, der havde mod på opgaven Begge skibe havde da også perioder med rigtig dårligt vejr på rejsen, men takket være godt sømandskab uden de større uheld.
"Andreas Boye" ankom Egedesminde d. 5. dec. i ballast fra Reykjavik, men på grund af at søsterskibet var blevet stærkt forsinket måtte den først transportere dette skibs fiskeladning ned til Sukkertoppen, der jo traditionelt er en isfri havn
Så det var ved at være på tampen, da "Andreas Boye" afgik lastehavnen den 18 december med kurs mod Savona. Årsagen til "Sine Boye"s forsinkelse på grønlandsturen var ikke selvforskyldt.
Rederiet havde på denne tid begge de gamle skonnerter "Elisabeth" og "Frida" liggende med forskellige skavanker med trælast på rejse Østersøhavn - Island "Sine Boye" måtte således først til Torshavn for at tage "Elisabeth"s dækslast og dernæst til Lerwick for at hente hele "Frida"s ladning og gå til ikke færre end 6 forskellige islandske pladser med tømmeret før skibet endelig den 27 december. 3 juledag. kunne afgå Reykjavik bound for Sukkertoppen med vandballasten suppleret med 150 tons sandballast forsvarlig stuvet og surret ved hjælp af brædder. Klaus Hansen havde forinden snakket med en ældre færøsk fisker, der havde fisket meget under Grønlands kyster og han havde anbefalet at holde ca 80 mil klar af Kap Farvel. Rundt Kappet havde de en del snetykning og større isskosser, så der blev holdt skærpet udkig Oppe i Davidsstrædet rendte de ind i NV-lig kuling med overisning til følge, der på et tidspunkt gav skibet ret svær bb slagside Via radiopejlinger fik de nogenlunde positioner, indtil solen brækkede igennem en dag så at der kunne tages en højde Den 7 januar anduvede skibet Sukkertoppen for indtagning af fiskeladningen. Den 13. januar afgår skibet stadig med NV snestorm og ankom til Neapel den 14 februar
De følgende år lå skibet i farter inden for området Lagos og Nordnorge, mest med fart på Island bl.a. med fiskeladninger til italienske havne. Skibet var i forbindelse med ombygningen i Marstal blevet forsynet med nogle overordentlig svære tatfunwirer med henblik på farten på Island, hvor der er mange urolige pladser, og hele Atlanter-havet vælter ind med visse vinde Wirerne var ofte i brug og skønt svær affendring med traktordæk o.l kunne det ikke undgås, at skibet fik nogle knubs i årenes løb "Andreas Boye" lå oftes i samme farter. men havde også længere "udflugter". Således lå den en overgang og fragtede salt fra Aden til Mombassa med stykgods på returen. April

1957 finder vi den på vej mod Colombo, og positionerne langt fremover viser rejser mellem Colombo og den indiske havn Tuticarin med stykgods Stykgods dækker bl.a. over levende får og geder, som blev transporteret på dækket. I denne fart fik den senere selskab af "Hans Boye" og nybygningen "Elisabeth Boye" Den sidstnævnte blev derude gennem en længere årrække i fart på Australien og øgrupper i Stillehavet. "Andreas Boye" kom hjem til Marstal fra sin østensejlads april 1960 og solgtes til Marichamn Den fik dog kun en begrænset levetid under det ny rederiflag, idet den forliste på første rejse med kul fra Polen til finsk havn i godt vejr af uforklarlige årsager. "Sine Boye" så knap så meget til de eksotiske pladser, men lå i farter, som ovenfor beskrevet. Dette er absolut ikke ensbetydende med at sejladserne var farveløse.

En speciel rejse skal fremhæves her. Den 20. august 1955 afgik skibet Reykjavik med en ladning tørfisk til Bilbao

Den 27 får skibet imidlertid motorhavari, idet der går et krykleje ca. 300 mil fra bestemmelsesstedet. Og så var de med Klaus Hansens ord: "færdige med at bruge maskine". En sømand er aldrig rådvild. Heller ikke i dette tilfælde. Der blev rigget en wire op mellem de 2 master fra gods til gods med blokke fastgjort til fald til at hejse sejl. Sejlene bestod af 3 pressenninger imellem masterne, som det fremgår af fotografierne samt en fok ude for

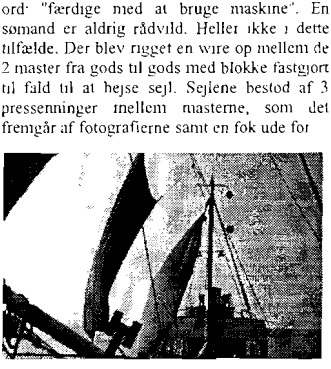

Sejltrimmet var godt, og med gunstig vind sejlede skibet 150 mil nærmere målet de følgende et-mål med varierende speed, loggen viste nogle gange 5 knobs fart gennem vandet! Ca 150 mil fra Bilbao blev skibet taget på slæb af M/S "Erik Boye" der

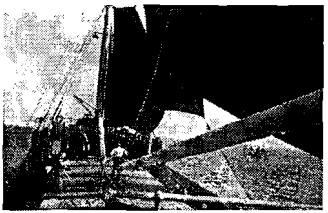

"Sine Boye" som sejlskib efter motorhavari på rejse Reykjavik - Bilbao Det loggedes op til 5 knob

var på rejse Torshavn - Bilbao ligeledes med fisk Det sidste stykke fra anduvningen og op til selve Bilbao overtog en tovbåd bugseringen - Kort forinden havde de haft en anden oplevelse i Genua. En orkanagtig storm havde ødelagt ydermolen, der skulle beskytte havnen for sydlige vinde med det resultat, at flere skibe og kajer havde fået svære havarier, bl.a var en stor tanker sunket i et af bassinerne Et af de eneste steder, der var plads var en pier, hvor der i forvejen lå en svensk steamer. Under uvejret havde den urolige sø bevirket hårdhændet bekendtskab med kajen, hvorved der var opstået lækage ud for 1-lugen. Vandet var trængt ind i rummet, det var stuvet med carbidtønder, der også havde fået knubs og dermed utætheder Resultatet var en eksplosion, der rev en stor del af stævnen ud af skibet og slyngede stykket hen over et pakhus.

Da "Sine Boye" kom ind fik den anvist plads foran svenskeren, hvorfra der fortsat lød små-eksplosioner. - "Sine" skulle indtage en Natoladning, nemlig mortérgranater til Rotterdam, og da omtrent halvdelen af lasten var inde, kulede det op fra sydkanten igen Inden længe rullede dønningerne ind i havnen og skibene rullede med Granaterne, der ikke var stuvet ordentlig af endnu fik samme gode ide med det resultat, at havnearbejderne, opskræmt af de foregående begivenheder - storkede i land under råbene: "Se og komme i land, nu ryger I også i luften"

Hansen fik imidlertid rekvireret en slæber, der bugserede dem ind i bunden af havnen, hvor den kunne ligge nogenlunde i smulten ved en bøje

Snart kom Klaus Hansen også ind i smulten, i den forstand at han ikke kom på den længere fart mere, efter at han fik bygget eget skib, carolineren "Helika", der vil huskes af mange for sin ekstraordinære fine vedligeholdelse

Den 27. maj var Hansen kommet til København fra Piræus og overlod kommandoen til skibsfører Rasmus Kristoffersen Her indladedes stykgods til Jacobshavn, Qutissat - den nu forladte kulmineby på Diskoøen og Færingehavn Ellers fortsætter skibet i sit vante mønster. En anden af rederiets skippere, Ove Bønnelykke, tager over i 57

Efteråret 1960 er han i Halifax med et kabel Herefter har han ikke færre end 7 forskellige lastepladser på Labradorkysten for at indsamle en fuld ladning fisk til Savona - altså i bedste newfoundlandsskonnert-stil

1962 skal Bønnelykke overtage en nybygning til rederiet fra det dengang i coasterhenseende temmelig ukendte Ringkøbingværft!

Karlo Rasmussen, der tidligere bl.a havde ført "Patria", er den nye fører - Han ligger i den for ham gammelkendte fart på Island, ligeledes er der mange Middelhavsrejser og selvfølgelig clayladninger ud fra Par. Clay fragtedes der maget af i de dage, ligeledes noteres mange skifferlaster ud fra Alta, Nordnorge til Delfzijl, Holland Disse laster er sjældenheder i dagens marked i lighed med trælasterne ud fra Østersøhavn, som det efterhånden aldrende og dermed ikke særlig økonomiske skib ses at have transporteret

24 august 1968 gik "Sine Boye" ud på sin sidste rundrejse med rundtræ fra Varberg til Neapel, og med salt fra Ibiza til Seydisfjord, hvorfra den via Frederikshavn og København gik til Søby med ankomst den 13 november for at afvente sin skæbne Skibet førtes til sidst af Harry Hansen, Marstal.

Januar 1969 solgtes den til Bergsø & Søn, Vordingborg, for ophugning - En ny tids love og måleregler havde gjort den overflødig på havene.

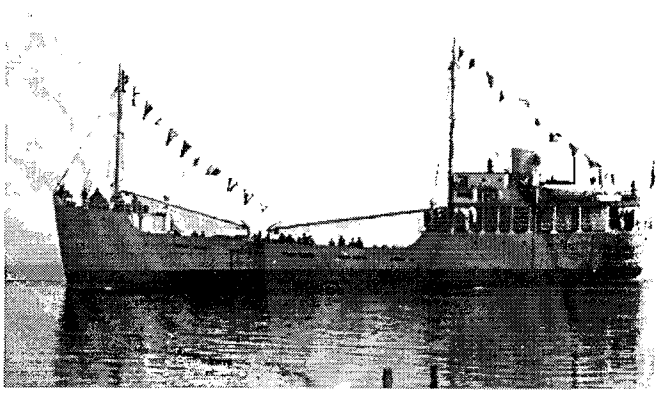

15 august 1951 afgik "Andreas Boye", Marstal, på prøvetur efter ombygning fra S/S til M/S
I de tider foregik festlighederne i forbindelse med prøvetur og afleveringer om bord
Således også i dette tilfælde, hvor der var dækket op i lasten til godt et halvt hundrede gæster
Maden og serveringen klaredes af byens hoteller
Som det ses er skibet også "paklædt" til dagen
Artiklen er tidligere bragt i "Frøgtfarten"

Fremtiden er begyndt

af Henning Terkelsen

TV, aviser og andre medier beretter dagligt om alt det nye teknik der er på vej inden for elektronisk formidling.

Flere museer er startet så småt og mange kunne godt tænke sig at få det inden for døren, men de fleste steder strander det af økonomiske og tidsmæssige grunde.

Her på museet har vi også snuset lidt til det.

I foråret, da firmaet Øyvind Brandt A/S fra Svendborg, holdt en såkaldt workshop på Hotel Ærø Strand for mediefolk rundt i landet, fik vi lejlighed til at deltage som ressource personer.

Opgaven lod for de implicerede på at lave et program på en CD-ROM der i billeder og lyd kunne bruges på museet til formidling og undervisningsbrug.

Deltagerne blev efter ankomst og en kort briefing sat på opgaven. Holdet der bestod af en halv snes personer blev delt i to grupper, hvor den ene gruppe skulle beskæftige sig med byen og den anden med havnen.

De første dage gik med at indsamle billeder, video og lyd, samt opbygge nogle historier, der i korte træk fortalte om de forskellige emner.

Opgaven syntes efterhånden stor, men midt på ugen havde de to grupper dog fundet nogle emner, der kunne belyses. Bygruppen fandt emner som byudviklingen, traditioner, foreningsliv mv. og havnegruppen lavede noget om de forskellige skibstyper, værfterne og fiskeriet. Det hele blev herefter designet som skærmbilleder med knapper så brugeren kunne trykke sig frem og få tingene præsenteret efter eget ønske i korte sekvenser fortalt i form af lyd og illustreret med billeder og video.

Nye programmer blev afprøvet, ja et enkelt var så nyt at det ikke var kommet i handlen på denne side af kloden. Fotoapparater der tog digitale billeder som direkte kunne overføres til en PCer blev også anvendt, samt videopladespiller og meget andet elektronisk udstyr.

Ugen var hektisk og der var fuld drøn på hver dag fra tidlig morgen til ud på natten. Fredag eftermiddag kunne så det færdige resultat præsenteres for offentligheden, og deltagerne rejse hjem med en mængde ny viden.

Efter at have fået indblik i denne fagre nye verden og fået mange gode tips, ikke mindst af kursets leder, Jes Lovendahl, fra TIC i København, er der stadig gang i udviklingen, bare i et lidt mindre målestoksforhold. Et færdigt program er lavet og kommet i handlen om sejlskibstyper fra Marstal. Ideer om programmer til markedsføring inden for turisme, museer og lign. er ligeledes på tegnebrættet og ikke mindst har det hele givet et ordentligt spark fremad med arbejdet af museets samling af billeder, der nu forsøges overført i digital form til dagligt brug.

Ved på længere sigt at have billedesamlingen på digital CD-ROM og registreret efter emner, kan man tilbyde publikum på en nem måde at se gamle billeder uden at det enkelte original-billede bliver nedslidt eller beskadiget.

Museumsprogrammet hvor vi til daglig registrerer alle genstande, billeder og lign. har desuden åbnet mulighed for at vise billeder, afvikle lyd, video mv. så man i det daglige arbejde straks kan se om det er det rigtige emne man har fat i.

Det kan måske lyde lidt oversmart, men til dato er der alene registreret over 15000 fotos, så det er måske forståeligt at man ikke kan huske dem alle sådan lige i hovedet.

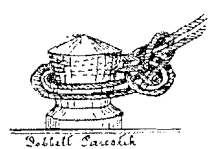

St. Petersborg

I det sene efterår havde Anders Rehde Nielsen fra Faaborg Museum og Henning Terkelsen og undertegnede fra vort museum fornøjelsen af en ekspedition til St. Petersborg for afrigning af søfartsudstilling, som kollegerne fra Langeland og Svendborg havde rigget op i sommers. Udstillingssamarbejdet de 4 museer imellem fungerer storartet og resultatet har været præsenteret i flere lande i årenes løb.

Turen, der strakte sig over 8 dage, blev en god og positiv oplevelse. Byen og omegnen var leveringsdygtig i helt anderledes indtryk, end dem vi har fået via de danske mediers noget ensidige dækning derovre fra. Selvfølgelig er befolkningen uhyre fattig målt med danske alen og levestandarten er 100 år bagud.

Byen i sig selv er en storslået arkitektonisk oplevelse, især områderne omkring byens fornemme hovedgade Newski Prospekt er imponerende. Det er forståeligt nok her man er begyndt at restaurere, for selvfølgelig har mangt og meget fået lov at forfalde gennem lange tider, som det er almindelig kendt ihvertilfælde af sofolk, der gennem årene har været i land i byerne i den tidligere Østblok. Hidrejste partipampere og andre delegationer udefra har som regel kun set den regerende klasses paladser.

Vinterpaladset

I St. Petersborg ligger det ene store monumentale palads ved siden af det andet med en udsmykning så overdådig at det hurtigt bliver for voldsomt, men imponerende er det. Et palads som Vinterpaladset ved Nevafloden har mere end 1000 sale, som man kun kan nå igennem, hvis man er maratonløber. Den tanke kan ikke undgå at strejfe én om man dog ikke kunne have klaret sig med en tiendedel af disse højloftede sale, eller måske bare et halvt hundrede, det er såmænd rigeligt til at imponere, hvad der må have været formålet med denne ødselhed. Ikke underligt at menigmand, der har gået og slået hovedet mod sine lave loftsbjælker, er blevet noget knotten på et tidspunkt, for at menigmand har måtte betale gildet er oplagt. At Zartidens undertrykkelse så kun var for småting at regne mod efterfølgernes forbrydelser er en anden sag.

Gejstligheden har heller ikke holdt sig tilbage, rundt i byen ses kirkens monumentale bygninger, der ikke just afspejler et ydmygt brodersind. Teatre og operahuse var ligeledes en storslået oplevelse.

Tilbage til hovedgaden. Her kører overfyldte sporvogne (særdeles billigt transportmiddel) og biler i 6 rækker - ikke altid med fuld lanterneføring - folk går i samme klæder som i andre storbyer. En kæmpe forskel er der dog. Denne bys bygninger er ikke totalspoleret af store påtrængende reklamer. Byen er ren og pæn, man bliver ikke antastet af grupper, der hænger rundt på gadehjørnerne og hælder på dunken eller indtager andre stimulanser. Vi observerede et par enkelte gange, at folk blev opbragt af politiet, når de havde besvær med at styre en brandert. Man følte sig absolut ikke utryg i storbyen. Selvfølgelig var der påtrængende gadehandlere, der ville sælge alskens kram for dollars. Med få dollars på lommen kunne man få et kongeligt måltid med levende "kniv- og gaffelmusik" om ørene - men ikke med syvlags-servietter, nej kun en enkelt lille snip serviet. Der kunne vi lære noget, at spare på papiret.

Til gengæld kunne danskerne absolut lære russerne noget med hensyn til besparelse inden for varmeressourserne. Der var kun én indstilling på radiatorerne og det var full ahead. Hvis det blev for luskent, blev der blot smækket nogle vinduer op. Dette gælder også for paladsernes vedkommende, hvor der er

himmelhøjt til loftet. Der bliver virkelig pumpet noget varme ud i den russiske vinterluft - måske er det derfor at den østlige vind, der blæste over Danmark i januar ikke medførte frost? - Næppe, der er nok ikke andet i vejen end at verden er af lave

Vandet var ikke af topkvalitet, hvilket en temmelig grumset kulør allerede ved en halv fods vandmængde i badekaret afslørede. Så vand blev der ikke drukket store mængder af, hvorimod fin russisk champagne og vodka, der ikke var dyrere end cola, fandt vej til vore vestlige ganer i rimelige partier

Hjemmefra havde vi fået formaninger om, at medbringe proviant, da det skulle være temmelig umuligt at skaffe sig noget ordentligt hist ovre. Ret kvikt fandt vi imidlertid frem til forretninger med gode billige madvarer. Kø var der naturligt undertiden hos bagerne, eksempelvis i myldretiden, men ber må man betænke, at der bor lige så mange mennesker i St. Petersborg som der bor i hele kongeriget Danmark - i Marstal kan der såmænd også være kø hos bageren på en søndag morgen. Der var stort udbud af varer såvel i de ydmyge yderkvarterer som i den indre by. I forretningerne for den lavtlønnede befolknings pengepung var varerne naturligvis ikke så eksotiske i de pakhuslignende store rum. For den, der havde mere at gøre godt med, var der imidlertid også masser af muligheder.

En dag, da vi var på vej ned af hovedgaden, undrede det os, hvor store skarer af folk forsvandt hen, når de gik ind af et par store trædøre. Vi troppede med og indenfor åbenbarede sig en overdækket forretningsgade i to etager, der fik danske indkøbscentre til at ligne billige plastikefterligninger. I hundredvis af mennesker gjorde deres indkøb her, fx i pelsbutikken, hvor der var kø, som et af de eneste steder. Dette stod selvfølgelig i grel modsætning til de plastikposesælgende mennesker, der stod udenfor og forsøgte at tjene sig en skilling ved at omsætte denne vare, der herhjemme flyver rundt i overflod og skæmmer moder natur.

Andre vældige fleretagede indkøbscentre af knap så imponerende standard var vi også inde i - her var ekspedienterne mindre rappe. Man skulle somme gange lave adskillige gebærder for at hidkalde dem. Det med at drive forretning var de ikke blevet vænnet til endnu, den gammeldags trædemølle basseret på, at virksomheden kørte og hyren drejede uanset om man solgte varer eller ej, tuftede tydeligt igennem masser af steder endnu - hvilket man kan opleve andre steder - også uden for Rusland på offentlige kontorer.

Det centrale Flådemuseum med en imponerende stab af ansatte - der absolut ikke er overbebyrdet med opgaver - var en oplevelse med en rigdom af genstande. Også på magasinerne bugnede det, her opbevares et par af verdens ældste skibsmodeller, gemt af vejen for den menige besøgende. Andre museer, såsom det zoologiske museum med mamutter bl.a., er også anbefalelses-værdige. I det hele taget en spændende by med mulighed for flod- og kanalsejlads, en by hvor man sagtens kan gebærde sig, også selvom man er totalt ukendt med det russiske sprog og bogstaver, hvis man blot er åben, og formår at forklare en taxachauffør at man skal til lufthavnen ved at fare brummende hen ad gaden med armene ud til siden.

En af de mange kanaler i St. Petersborg

Udvandringen fra Ærø til Amerika 1868 til 1914

En introduktion af Peter Henningsen

I perioden omkring det sidste århundredeskifte rasede udvandringsfeberen i Europa
Tusindvis af europæere strømmede fra den gamle verden til den nye (Amerika, Sydamerika og Australien) for at skabe sig en bedre tilværelse, heriblandt var også mange danskere, ikke mindst ærøboer I perioden fra 1868 til 1914 udvandrede ca 1625 ærøboer til de oversøiske lande jvfr politiets protokoller over udvandrere Men dette tal, skønt stort, kan imidlertid ikke betragtes som værende udtryk for den reelle storrelse Mange rejste af sted helt på egen hånd uden at tegne kontrakt med en dansk udvandringsagent og de unddrog sig derfor de danske myndigheders kontrol. Langt storsteparten af disse mennesker var fattigt tyende, små håndværkere og sofolk, som dromte om jord og ejendom, guld og grønne skove i det fjerne Amerika Det var dog langt fra de fleste, der havde så meget held med sig som marstallerne James (Jens) Eschen og Rasmus Minor, der blev storskibsredere i San Francisco. Den sidste donerede store summer til sin fodeby. Børnehjemmet, aldersdomshjemmet og vandværket skylder således Minor deres oprindelse.

Rasmus Minor

Der var dog også andre, der havde anderledes visioner såsom at bringe den sande kristendom til det nye land En af disse var Bregningeboen, Claus Lauritzen Clausen, der blev en berømt præst for den norske menighed i USA og Lorents Henningsen fra Ærøskøbing, som blev en kendt præst og foredragsholder for det grundtvigianske Dansk Folkesamfund i De Forenede Stater.

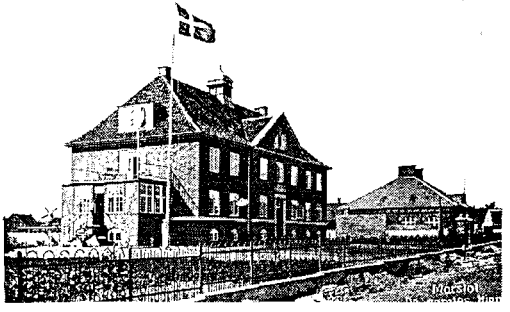

"De Gamles Hjem" på Gasværksvej, idag "Østersøhjemmet"

I procent af foketallet 1901 udgjorde den ærøske udvandring ikke mindre end 13% af øens befolkningstal, og når man betænker de mange ikke-registrerede, er det et meget stort tal. Ærøboen, der ønskede at pakke sine sydfrugter og drage til det forjættede land, havde flere muligheder: Man kunne enten søge hyre på et af de mange marstallerskibe, drage til Hamborg og få skibslejlighed eller opsøge et af de talrige agenturer for udvandring, som fandtes i Marstal og Ærøskøing. Ærøskøbing havde således mindst 11 forskellige agenturer i perioden og i Marstal fandtes ihvertfald 6. Også i landsognene kunne man løse billet. F.eks. hos en vis Hr. Hansen i Øster Bregninge og hos agent Carlsen i Marstal landsogn. Når man endvidere kigger i datidens ærøske aviser, vrimler det med navne på ærøske agenter, lige fra købmænd til rebslagere, som havde påtaget sig dette erhverv for udvandringskommissionærerne i København. Endelig kunne man jo også tegne kontrakt andetsteds: I "Ærø Avis" 31.3.1869 reklamerede en lokal generalagent i Rudkøbing, Peter Larsen, således med, at han havde sin egen ekspedition i Hamborg, hvor "passagerer kunne indskrives hos mig til hvilken som helst jernbanestation i Amerika" samt "en hver som faaer billetter sendte fra Amerika og som ønsker oplysning om reisen, kan faae samme gratis meddeelt". Det var jo noget af et favorabelt tilbud og Peter Larsen kunne endda bryste sig af, at han havde afgange direkte fra Hamburg til New York eller Californien én gang om ugen samt til Valparaiso én gang om måneden. Også de såkaldte yankees huserede på Ærø. Dette var danskamerikanere, som, når de var hjemme på besøg, søgte at få andre med sig over Atlanten med ét bestemt rejseselskab. Hvis det lykkedes dem at få et bestemt antal med sig, fik de betalt alle deres egne rejseudgifter af det pågældende selskab og det kunne jo være en god forretning. I "Ærø Avis" fra foråret 1869, ser vi f. eks., at en Jens Tøsing Larsen fra Ærøskøbing reklamerer med at yde rejseselskab til Amerika den 21. marts og dagen efter kunne man i samme avis læse, at "udvandrerlysten hersker ogsaa her paa Ærø; i gaar seilede herfra en snees personer til Kiel, derfra vilde de til Hamborg begive sig til Amerika. Iblandt udvandrerne befandt sig en familie, bestaaende af mand, kone og 6 børn". I 1870 kan man endvidere læse, at "udvandrergalskaben griber mærkeligt nok stærkt om sig her paa øen, igaar skulde c. 40 afreise og et andet hold paa c. 30 siges at skulle følge efter". I 1871 var en søn af en forhenv. Ærøbo på Ærø, og han annoncerede i avisen med, at han kunne give oplysning, råd og vejledning til de der ville udvandre. Han tilbød desuden enhver der ville, rejseselskab, og selv ville han personligt sørge for, "at de kunne faa en hurtig, billig og sikker overreise, naar de personlig ville henvende sig hos vedkommende på hotel "Ærø" i Marstal først kommende lørdag den 25de og paa hotel "Harmonien" i Ærøeskjøbing mandagen den 27de dennes". Hvor mange udvandringslystne øboer, der benyttede sig af tilbuddet, vides ikke, men der kan vel ikke herske nogen tvivl om, at de der i forvejen havde besluttet sig for at udvandre, med glæde ville tage imod et godt tilbud om sikkerhed og vejledning på den farefulde færd ud i det fremmede og ukendte.

De 1625 officieltregistrerede udvandrere fra Ærø til oversøiske lande, fordelte sig således på øens seks kirkesogne:

Sogne	1868 - 1899	1900-1914	Absolutte tal	I procent
Marstal	139	261	0400	24,6
Ærøskøbing	139	049	0188	11,6
Rise	148	213	0361	22,2
Tranderup	063	048	0111	06,8
Bregninge/Søby	215	248	0463	28,5
Ærø*	034	068	0102	06,3
Total	738	887	1625	100,0

*) De personer, som ikke opgav noget hjemsogn, men blot øens navn.

Som det ses af tabellen, kom største parten af udvandrerne fra de to sogne Bregninge og Søby (henved 90% heraf dog fra Bregninge), der lige som Rise var udprægede landsogne.
I Søby blev der dog også drevet en del fiskeri, men som helhed betragtet var det et landsogn. Dernæst var det Marstallerne, der drog ud, og her er der vel intet besynderligt: Marstal har altid haft en stor tradition for udvandring og den tætte til knytning til skibsfarten og livet til søs har vel også gjort sit. Mange af de udvandrede søfolk havde vel heller ikke egentligt tænkt sig at udvandre, men afmønstrede blot i Staterne for at få hyre på et andet skib: Her kunne de så blive opholdt et stykke tid eller få hyre for et amerikansk selskab, og så gik det hverken værre eller bedre, end at de blev. Således gik det f.eks for før omtalte Rasmus Minor fra Marstal (1854-1934). Han kom til San Francisco som sømand i 1872, hvor hans onkel Frands Boye boede, og her fik han hyre på de små fladbundede skonnerter, som sejlede tømmer fra savværkerne til handelspladserne ved Stillehavskysten og avancerede senere til kaptajn. Derefter sejlede han på forskellige havne på San Franciscobugten og Sacrementofloden.Han blev desuden en af de første, der førte kommandoen i ét af datidens mest benyttede transportmidler, dampskonnerterne, som var bygget af træ og konstrueret således, at de kunne sejle ind til lavvandede landingspladser. I 1891 slog han sig sammen med bysbarnet, kaptajn James Eschen, og sammen dannede de firmaet "Eschen & Minor Shipping Company", som drev befragtning, særlig af tømmer.
Man skal dog være opmærksom på, at en stor del af Marstals udvandrere kom fra byens landsogn og således var bønderkarle. Købstaden Ærøskøbing havde ikke nogen stor del i udvandringen, men den var og er jo heller ikke så stor som Marstal og desuden var Ærøskøbing kun et lille sogn, hvilket også gør sig gældende for Tranderup. Set i procent af folketallet i de to sogne har udvandringen imidlertid også været stor.

I procent af folketallet 1901, fordelt efter sogne, ser udvandringen ud på følgende måde:

	Sogne	Folketallet 1901	Absolut udvandr.	I procent
(*)	Marstal	5543	400	7,2
	Ærøskøbing	1485	188	12,7
	Rise	2072	361	17,4
	Bregninge/Søby	2543	463	18,2
	Tranderup	866	111	12,8
	Ærø	102		
	Total:	12509	1625	

(*) Marstal Handelsplads: 3174 indbyggere. Marstal Landsogn: 2369.

Når man ser bort fra de 102 ærøboer, der ikke kan placeres på sogne, ser vi altså, at det især er Bregninge/Søby sogne, som havde den største udvandring talmæssigt set, der lige ledes havde den største udvandring i procent af sognenes befolkningstal i 1901.
Marstals 400 udvandrere udgjorde derimod kun 7,2% af sognets samlede antal indbyggere. Hertil kom utvivlsomt en stor mængde ikke-registrerede udvandrere, bla. søfolk der således ikke optræder i statistikkerne.

I Rise sogn udgjorde Amerika-udvandrerne hele17,4% af befolkningen.
Det har altså været i Bregninge og Rise, at den store udvandring til Amerika har været særlig følelig blandt de hjemmeblivende, hvorimod man i Marstal ikke har mærket det nær så kraftigt.
Dette sidste gælder dog ikke, når man kaster et blik på fordelingen af mænd og kvinder i de ærøske sogne, som den så ud i 1911. Som bekendt var hovedparten af udvandrerne unge mænd i deres bedste alder (mellem 15 og 25år) og her blev Marstal særligt hårdt ramt:

Befolkningsfordelingen på Ærø efter folketællingen 1911:

Sogne	Mænd	Kvinder	Total
Marstal	2376	2906	5282
Ærøskøbing	660	767	1427
Rise	957	1044	2001
Bregninge	658	708	1366
Søby	614	617	1231
Tranderup	440	416	856
Total	5705	6458	12163

Som det ses, har det vist været den rene svir at være mand i Marstal omkring 1911.
Der var ikke mindre end 534 flere kvinder end mænd i byen, men også i Bregninge og Rise skortede det ikke på kvindekon. Kun i Tranderup var det pudsigt nok lige omvendt: Her var der flere mænd end kvinder, men det kunne der jo nok rådes bod på ved at søge udensogns!
Sammenfattende kan man nok sige, at den store ærøske udvandringsbølge efterlod øen med en meget skæv befolkningsfordeling, en skævhed som det må have taget en vis tid at få udlignet.
Det var nu ikke kun udvandringen til Amerika og de andre oversøiske lande, der tappede Ærø for mandlig ungdom. Mange tog også tjeneste i Sønderjylland, på Fyn og på Lolland-Falster for ikke at tale om dem, der forlod landbruget for stedse og blev fabriksarbejdere i hovedstaden og i de danske købstæder.
Øboerne i De Forenede Stater holdt sammen, såvidt det nu lod sig gøre. Byen Kimbalton i Audubon County, Iowa var således for en stor del grundlagt og befolket af tidligere ærøboer, hovedsagelígt fra Bregninge og Rise sogne. Det samme gjaldt for den lille by Dillon i Beaver County, Montana.
I begge byer lever stadig mange efterkommere af udvandrede ærøboer. Også i staten Californien finder vi mange ærøske efterkommere. I 1947 dannede man i denne stat en ærøsk hjemstavnsforening på foranledning af den tidligere Marstaller Julius Rifbjerg. Foreningen havde sammenkomster to gange om året, hvor man dels afholdt en skovtur og dels en middag, men den er nu afgået ved døden i takt med at de gamle emigranter faldt bort. Slutteligt skal det siges, at de fleste af de ærøske landboer tog til de store landbrugsstater i midtvesten samt i det nordlige USA: Iowa, Nebraska, Montana og Wisconsin, mens Marstallerne og Købingboerne fortrinsvis drog til New York, San Francisco og Chicago.

Som et lille PS vil jeg gerne opfordre folk, der måtte ligge inde med breve fra ærøske udvandrere, til enten at lade disse kopiere eller overgive originalerne til de lokalhistoriske arkiver i Marstal og Ærøskøbing, da det vil være en synd og skam, hvis de går tabt. De fortæller en historie, om de der drog ud og som, for de flestes vedkommende, aldrig kom hjem igen. Et stykke af øens endnu ufortalte historie.

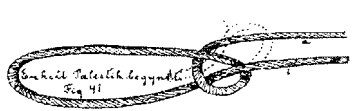

Registering af skipperskeer fortsætter.

af Kaj Johansen

Der har i løbet af sommeren været feriegæster, der har haft deres skipperskeer, som de har arvet fra øen, med på museet til registrering. Der er ligeledes dukket nogle op ved andre lejligheder, så der er registreret 350 på nuværende tidspunkt.

Det er et betydeligt antal og viser at skikken med at udlevere en sølvske til skipperen i en Østersøhavn, når fragten var sluttet eller lasten afleveret, var ret almindelig, og at ærøskibene har besøgt Østersøhavnene mange gange.

For at få lidt mere at vide om især de mægler- købmandsfirmaer, der har udleveret skeerne, har jeg skrevet til museer i samtlige byer ved Østersøen, hvor skeer er udleveret, og har på nuværende tidspunkt fået svar fra nogle af dem:

Stettin, Szczecin, POLEN:

Der var ingen oplysninger om mæglerfirmaer og udlevering af skeer, men der søges i deres arkiver.

Pernau, Pürnu, ESTLAND:

Modtaget meget udførlige informationer om Estlands, Pürnus historie og mæglerfirmaer samt sølvsmede, selv om mange oplysninger gik tabt under krigen.

To af mæglerfirmaerne, Jacob Jacke & Co og Hans Diedr. Schmidt, er meget gamle. De startede først i 1700 tallet og har stifternes navne og fortsatte lige til 1939, hvor Tyskland forlangte alle tyske i Østersølandene hjem til Tyskland. Begge firmaers købmandsgårde ligger stadig i byen. Det var store velrenomerede forretninger.

Pillau, Baltijsk, RUSLAND:

Et kort svar på russisk fra et søkrigsmuseum, som jeg har fået oversat. Der var ingen oplysninger om Østersøhandel. Jeg må prøve igen ved at henvende mig til et egnsmuseum.

Riga, LETLAND:

Modtaget sølvsmedemærker og foto af skeer, som museet i byen ligger inde med. Nogle af sølvskeerne er udleveret til lodser og har samme empiremønster som skipperskeerne fra Riga (se billede). Men man kender ikke noget til skikken om, at der blev udleveret sølvskeer til skipperne fra skibsmæglerен.

Der er altså ikke kommet nogen tilkendegivelse fra en Østersøhavn om at mæglere har udleveret sølvskeer, selv om vi har skeerne med som bevis med mæglernavn, bynavn og årstal, for at de er udleveret.

Til Riga og Pernau har jeg sendt fotokopier og billeder af nogle af de registrerede skeer, hvor man kan se ornamentikken og indgraveringerne.

Billede: En sølvske fra Riga Museum, år 1810 med empiremønster.
Sølvsmed: Johan Friedrich Dorsh, mester i Riga fra 1778 - 1824.
Indgraveret: Ich gebe mein Gebühr, den Piloten Amt zür Zierd. Joh: Oseling 1810.
Frit oversat (Jeg giver min erkendtlighed til lodsen/styrmanden til ære for hans erhverv).
Foto: Riga History and Navigation Museum

Museets bogsalg

Udg.	/ Tittel	/Forfatter	/Sider	/Pris.
1974	Et skibsforlis v. Marstal	P.S. Nielsen	28 s	19,00 kr
1975	Floras forlis	H.M. Seier.	12 s	12,00 kr
1985	Træk af Marstal søfart	E. Kroman	12 s	12,00 kr
1990	Den store havnemole	L. Rosendahl	10 s	12,00 kr
1990	Groller og skibe	P. Froholdt	31 s	54,00 kr
1990	Sejlskibskår	-en sømand.	48 s	69,00 kr
1990	28 måneders sejlads	Erik Rasmussen.	281s.	198,00 kr
1990	Den store bybrand	K K. Henriksen.	15 s.	15,00 kr
1991	Ærø	Ole Ege.	96 s.	119,50 kr
1992	Barbados for orders (Tysk)	F. Holm-Petersen	60 s.	89,00 kr
1992	Sejlads under krigen 1939-1945	Erik Rasmussen	157s.	198,00 kr
1992	I storm og stille	M. H Petersen	160 s.	298,00 kr
1992	Fyrskibe Danmarks port mod vest	M. H Petersen	60 s	75,00 kr.
1992	Havrebarkerne fra Marstal	F O. Boye	60 s	89,00 kr
1992	Skibet	Holm P. & E B. Kromann	69 s.	179,00 kr
1992	Fra matros til styrmand	Erik Rasmussen	257 s	248,00 kr
1993	Ommel havn (dengang og nu)	Dion Abrahamsen	32 s	30,00 kr.
1993	Lodser i arbejde ved Marstal	Leif L Rosendahl	72 s.	119,00 kr
1993	De fire dronninger og de andre store	Niels Christiansen	67 s.	179,00 kr
1993	Fra borg til herregård	Aage Sækmose	48 s.	68,00 kr.
1993	Søfolk og skibe fra Thurobund	F. Holm-Petersen	55 s.	110,00 kr
1993	Marinemaleren J E C Rasmussen	Helle & Benno Blæsild	108 s.	98,00 kr
1993	Skipper Peter Illums Dagbog	Faaborg Byhistorske Arkiv	360 s	248,00 kr

Tilbud på bøger.

Udg.	Tittel.	Forfatter	Sider.	pris før/	nu
1988	Marstal-Søfolkenes visebog	Redigeret på Museet	144 s.	149,00 kr	99,00 kr.
1988	De sejlede ud fra Marstal	F. Holm-Petersen	104 s.	159,00 kr-	99,00 kr.
1989	Danske firmastskonnerter	F. Holm-Petersen	84 s.	129,00 kr-	99.00 kr.
1989	Toppede brosten	K. Hermansen.	48 s.	65,00 kr-	49,00 kr.
1990	En by ændrer ansigt	A. Galsbo/E. Kromann.	76 s.	119,00 kr	99,00 kr.
1991	Barbados for ordre (Dansk)	F. Holm-Petersen	72 s.	119,00 kr	99,00 kr.

NYHED

Som noget nyt kan vi nu tilbyde bygning af skibsmodeller, idet modelbygger Fritz Jørgensen er tilknyttet museet fra 1. januar 1994

HUSK RABAT FOR MEDLEMMER AF MUSEET

Restoplag sælges af:

MARSTAL SØFOLKENES VISEBOG
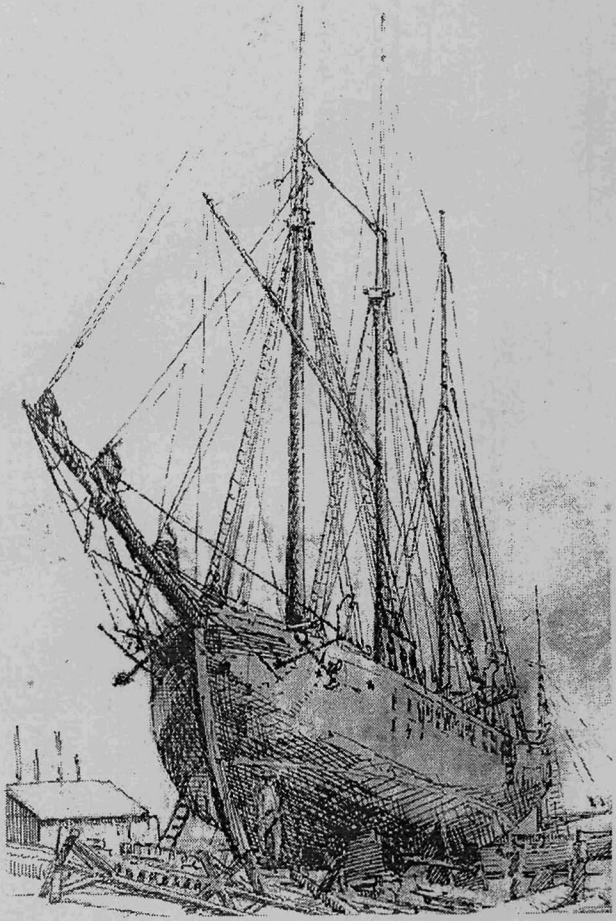
Tremastet bramsejlskonnert "Hans"